

Rauscher, Rudolf

Nowe cele i zadania historii prawa czeskosłowackiego

Przegląd Historyczny 28/2, 364-375

1929

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

NOWE CELE I ZADANIA HISTORJI PRAWA CZECHOSŁOWACKIEGO

Czechosłowackie prawne dzieje, t. j. dzieje prawa na terytorjum, które kiedyś należało do państwa czeskiego a które obecnie wchodzi w skład państwa Czechosłowackiego, mają od doby powstania tego państwa, nowe cele i zadania. Do r. 1918 na katedrach uniwersyteckich wykładało się przede wszystkim historję prawa austriackiego a dzieje prawa czeskiego były uprawiane tylko w skromnej mierze. Na prawniczym fakultecie uniwersytetu Karola w Pradze zaczął ten dział samodzielnie wykładać dopiero Jaromir Čelakovsky (1846—1914). Nie znaczy to, ażeby czeskie dzieje prawne nie miały już przedtem obszernej literatury.¹⁾ Jeśli nie będziemy zaliczać do historyków prawa Viktorina Kornela ze Všehrd, w którego dziele zachowało się opracowanie historyczno-prawne współczesnego prawa czeskiego, to historja prawa czeskiego zaczyna być uprawiana od 17 wieku, a od wieku 19, od doby Palackiego, zaczynają się w naszej historyczno-prawnej literaturze metody krytyczne. Już od pierwszych początków zagadnieniami historyczno-prawnymi zajmują się nie tylko sami prawnicy, ale również i historycy, a to połączenie pracy prawników i historyków przy tych zagadnieniach jest charakterystyczne i dla dalszych badań w dobie późniejszej. A, jak między autorami, którzy zajmują się zagadnieniami historyczno-prawnymi nie brakuje nazwisk Safarika, Hanky i Vocela, tak też z nazwiskami Jirecka, J. Fryča, J. Slawicka, Ant. Randy, Hanela, Čelakovskiego, Riegra, Kadleca, Kaprasa i in. łączą się nazwiska historyków Tomka, Dudika, Brandla, Emlera, Kalouska, Rezka, Gyndelyego, Wintera, Pekara, Novotnego, Bidla, Niederlego, Krofty, Chaloupeckego, Vojtiska i in. Nie inaczej rzecz się ma

¹⁾ Por. Kapras, *Literatura českých právních dějin*. Památník Všehrdů 1918. Zibrt, *Bibliografie české historie I—V*, (1900 i sl). Novotný Václ., *České dějehisectví v prvém desetiletí republiky* (1929).

i u niemieckich historyków i historyków prawa, piszących o czeskich dziejach prawnych.

Literatura historii prawa czeskiego jest obecnie dosyć obszerna i rozstrzygnęła już szereg zagadnień historyczno-prawnych, ale znaczenie jej wzrosło od r. 1918 głównie dla tego, że na wydziałach prawnych otrzymała ona należne jej miejsce, że w niektórych kierunkach została umożliwiona nowa praca na polu wiedzy, która dawniej z powodu nieprzychylnych warunków politycznych, nie mogła być wykonywana. Z powstaniem dwu nowych uniwersytetów w Bernie i w Bratysławie wzrosła też liczba pracowników w dziedzinie historii prawa czechosłowackiego i historii prawa wogóle. W ten sposób zostało umożliwione całemu szeregowi nowych sił poświęcanie się, bądź to poważnym zagadnieniom, które w naszych dziejach prawnych dotąd całkiem poruszane nie były, bądź też takim, które wprawdzie były poruszane, ale które mają być dopełnione nowymi badaniami. Z tem łączy się jeszcze i ta okoliczność, że czeskim historykom prawa przybyło nowe zadanie zajmowania się też dziejami prawa na nowoprzyłączonym do ziem czeskich terytorjum ziemi słowackiej.

Zadaniem naszego krótkiego przeglądu będzie zwrócić uwagę na niektóre nowe cele, które we wspomnianych kierunkach wyłoniły się przed czechosłowackimi historykami prawa.

Jest pewnem, że przedewszystkiem podstawą owocnej pracy historyczno-prawnej są dobre wydawnictwa źródeł historyczno-prawnych. Przy wydawnictwie naszych źródeł okazała się w pełni współpraca historyków i historyków prawa. Nasze historyczno-prawne wydawnictwa rozpoczął prawidłowo Palacky w „Archiwum czeskiem“, gdzie wydał szereg ksiąg prawnych,²⁾ Majestas Carolinę w tomie III i Władysławowską ziemską ustawę (Vladislavské zemské zřízení) w tomie V. Z pomiędzy starszych historyków obok Hanka³⁾, głównie Brandl wydał szereg naszych ksiąg prawnych.⁴⁾ Z nowszych zaś historyków zajmował się też wydawaniem źródeł prawnych Gust. Friedrich.⁵⁾

Oprócz tych historyków z pomiędzy prawników Roessler wydał źródła prawne do dziejów prawa miejskiego⁶⁾ a Herm. Jirecek powziął

²⁾ Kniha Rožmberská w tomie I. Rád práva zemského i Ondřej z Dubé w tomie II.

³⁾ Hanka wydał r. 1841 Viktorina Kornela ze Všehrd, Knihy devatery.

⁴⁾ Kniha Tovačovská (1868), Kniha Drnvská (1868), Kniha Rožmberska (1872). Oprócz tego wydał Libri citationum I—VI (1872—1895), Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VIII—XIII i inne.

⁵⁾ Registra soudu komorního 1524—1526 Wydał Jaroslav Čelakovský, dokończył G. Friedrich Arch. české XXXIII. První kniha provolací desk dvorských 1381—1394. Arch. cz. XXXI.

⁶⁾ *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen n. Maehren* I, II (1845, 1853).

zamiar zebrania wszystkich prawnych pamiątek i wydania ich w edycji nazwanej „Codex iuris bohemicus“⁷⁾. Projekt Jirecka był doniosły⁸⁾; w zbiorze tym miały być opublikowane: ważne prawne dokumenty, wyroki sądowe (należy), przepisy poszczególnych ustaw, ustawy, księgi prawne, podręczniki a w końcu i życiorysy naszych najślawniejszych prawników⁹⁾. Projekt ten skuteczniejszy został tylko częściowo, ale i to, co zostało wydane, będzie jeszcze przez długi czas podstawą do dalszych badań historyczno-prawnych.

Śladami Jirecka szedł Jaromír Celakovsky. On to sporządził nowy zbiór *Codex juris municipalis*, w którym wydał ważne źródła miejskie oddzielając ściśle prawo miejskie od ziemskiego.¹⁰⁾ Oprócz tego wydał jeszcze Celakovsky szereg dalszych pamiątek prawnych w Archiwie czeskim.¹¹⁾

Bardzo poważna praca badaczy była skupiona na księgach sądu ziemskiego (desky zemské), które są bardzo ważnym źródłem historyczno-prawnym. Chodziło tu przede wszystkim o ich wydanie. Wydania tego się podjęli dla Czech Emler,¹²⁾ dla Moraw Chlumecky, Chytil, Demuth i Wolfskron¹³⁾. Dla Śląska wydał resztki desek opawskich Kapras.¹⁴⁾ Emler usiłował zrekonstruować deski ziemskie aż po rok 1541, a Chlumecky zarazem ze wspomnianymi autorami wydał łacińskie wpisy do desek ziemskich morawskich. Brandl wydał morawskie deski pozwów (Libri citaticum) a Friedrich część desek sądu dworskiego. Wydany materiał jest dla prawa bardzo cennym, gdyż zawiera podstawę do poznania nie tylko prawa prywatnego, ale też procesowego i karnego. Z temi to edycjami łączy się szereg rozpraw o ziemskich deskach i to nie tylko starsze prace Randy, Brandla

⁷⁾ W wydawnictwie tem wyszło: Tom. I Aetatem Premyslidarum continens (1867). Tom II. Pars 1. Documenta juris publici saec. XIV (1896), pars 2. Jus terrae atque jus curiae saec. XIV. (1870), pars 3. Scripta ad rem publicam administrandam spect. saec. XIV. (1889), pars 4. Monumenta juris municip. saec. XIV. (1898) Tom. III. pars 2. Jus terrae saec. XV. (1873), pars 3. Všehrd, Knihy devatery (1874). Tomus IV. Pars 1. sectio 1. Práva a žrizení zemská král. Českého (1882). Pars 3. sectio 1. Brikci z Licska, Práva městská (1880), sectio 2. Kristlan z Koldina, Právo městské (1876). Pars 5. Scripta juris consultorum saec. XVI. (1883). Tomus V. pars 2. Obnovené zřízení české (1888), pars 3. Obnovené zřízení moravské (1890).

⁸⁾ O projekcie tem por. Czas. Právník VIII, str. 261.

⁹⁾ Por. *Právnícky život v Čechách a na Moravě* (1903).

¹⁰⁾ Tom. I. Privilegia měst Pražských (1886), Tom. II. Privilegia král. měst venkovských (1895).

¹¹⁾ Registra komorního soudu, Arch. Cz. VII, VIII, IX, X, XIII, XIX, XXXIII.

¹²⁾ *Reliquiae tabularum terrae* I. II. (1870—2).

¹³⁾ *Die Landtafel des Markg. Mähren* I. II. (1856).

¹⁴⁾ *Posůstatky knih zemského práva kníž. Opavského* I. II. (1906—1908).

i Demutha, Celakovskiego,¹⁵⁾ ale też nowsze rozprawy zwłaszcza Kaprasa o ziemskich deskach na Śląsku,¹⁶⁾ a głównie rozprawa Klecandy, która odsłoniła szereg nowych kwestyj dotyczących odnowienia ziemskich desek po pożarze w r. 1541¹⁷⁾. I przedmowy Friedricha do edycji przyniosły wiele nowych uwag.

Przy tem wszystkim pozostaje jeszcze do rozwiązania dużo kwestyj dotyczących głównie powstania desek, co jeszcze też nie jest dostatecznie objaśnionem,¹⁸⁾ a następnie dalszego rozwoju tej instytucji i jej organizacji w czasach późniejszych. Dotychczas brak też dokładnego opisu zachowanych kwaternów i ich treści. Friedrich podjął się edycji pamiątek sądu dworskiego i rozpoczął publikację ksiąg pozwowych sądu dworskiego. Należałoby jeszcze wydać przynajmniej niektóre z desek pozwowych i targowych a to celem uprzystępnienia ich szerszemu kołu badaczy, co by pomogło bliżej poznać dotąd w szczególach mało nam znane prawo XVI w.

Na inny rodzaj źródeł prawnych, na księgi prawa zwyczajowego zwrócili uwagę głównie ich wydawcy Jirecek, Brandl a prócz nich i Wernunsky. W ostatnim czasie poświęca się im Fr. Čáda¹⁹⁾. Jest wiadomem, że dotychczasowe edycje naszych ksiąg prawnych już nie odpowiadają wymogom wydawniczym i dla tego pocieszającym objawem jest to, że nowsze badania zwróciły się właśnie do tych edycji źródeł prawnych. Przedewszystkiem będzie trzeba najpierw zbadać, czy nasze księgi prawne nie powstały pod wpływem obcym i jak dalece należy je oceniać z punktu widzenia pierwiastków rodzimych.

Kodyfikacjom prawnym prócz paru mniejszych rozpraw nie poświęcono dotąd należytej uwagi. Byłoby bardzo pożądanem, aby prawnicze badania sięgnęły do tych ważnych źródeł prawnych i skutecznie ich krytyczne wydanie. Bardzo potrzebnem by było objaśnienie ich powstania i wzajemnego do siebie stosunku. Mamy tu na myśli

¹⁵⁾ Randa. *Přehled vzniku a vyvinu desh čili knih veřejných* (1870). Brandl. *O deskách zemských v Cechách a na Moravě*. Čas. Mat. Mor. II. Demuth. *Geschichte der Landtafel im Markg. Mähren* (1857). Čelakovský. *O deskách krajských a zem.* Ottův Slovník (1893).

¹⁶⁾ *Zemské knihy Opolsko-Ratiborské*. Čas. Čes. Musea. 1907. *Zemský soud a zemské knihy Těšínské*. Čas. Čes. Musea 1909. *Oberschlesische Landbücher*. Z. f. Gesch. Schles. XLII.

¹⁷⁾ Klecanda Vladimír. *Obnovení desek zemských po požáru r. 1541*. Zprávy Zem. Archiv Čes. V.

¹⁸⁾ Por. Vojtišek. *K počátkům městských knih pražských a desek zemských*. Cz. Právník LX. Hrubý Václav, *Jindř. Viach z Isernie a počátky městských knih pražských a desek zemských*. Čas. Arch. školy I.

¹⁹⁾ *České edice historicko-právní*. Věd. ročenka práv. fak. Brno 1926, *České právní knihy v době předhnutské*. Brno 1928. *Skladba českých právních knih z doby předhnutské*. Věd. ročenka práv. fak. Brno 1928.

kodyfikacje (zemské zřízení) nie tylko w Czechach, ale też i na Morawach i na Śląsku.

Z ziemskimi ustawami XVI w. łączą się wyroki (nálezy) sądów ziemskich, które również są bardzo ważnym źródłem historyczno-prawnym. I na tem polu była wykonana duża praca²⁰⁾, ale jeszcze wiele pozostaje do opracowania. Pozostają do zbadania nie tylko zbiory wyroków, które się zachowały, ale należałoby również gruntownie opracować bogaty materiał w nich zawarty.

Do tego by należało dodać, że ważny materiał dotyczący sądu komornego był przez Celakowskiego opublikowany w regestach tego sądu. Również bogaty historyczno-prawny zbiór w księgach sądu purhrabskiego, sądu i urzędu hejtmańskiego leży w archiwum nie znany szerszemu kołu badaczy.²¹⁾

O źródłach czeskiego prawa miejskiego napisano nie tylko mniejsze, ale też i poważne prace Jirecka, Emlera, Hanela, Roesslera, Tomascheka, Celakowskiego, Kaprasa i Vojtiska²²⁾. Szereg tych prac oświetla stosunek miejskiego prawa w ziemiach czeskich do miejskiego prawa w Niemczech i podnosi prawne pierwiastki rodzime. Z najnowszych prac jest ważna też praca Boháčka, która bada rzymsko-prawne pierwiastki w miejskiej prawnej księdze Berneńskiej, co daje również podkład do badań, jaki wpływ wywierało prawo rzymskie i w dalszych losach miejskiego prawa, które się wzorowały na berneńskim manipulusie²³⁾.

Chociaż o źródłach prawa miejskiego istnieje sporo prac specjalnych, to przecież byłoby pożądanem, wypełnienie programu Celakowskiego²⁴⁾. Celakowsky miał zamiar wydawać *privilegia* wszystkich miast królewskich, górniczych, komornych i poddańskich, dalej statuta miejskie i wyroki (ortyle) wyższych praw miejskich, prawa cechowe, prawne księgi miejskie i ważniejsze ustawy dotyczące miast. Owszem należałoby przystąpić i do wydania ksiąg miejskich, w których mieści się niezwykle wielka ilość materiału prawnego.

Staraniem historyków są również wydawane źródła sejmowe. Starsze źródła tego rodzaju wydał dla Czech Palacky, dla Moraw Ka-

²⁰⁾ Čelakovský. *Knihy nalezů soudu zemského a komorního* Arch. z. XIX.

²¹⁾ V. Schulz *Soupis register nej. purhrabství pražského* (1906). *Registra vejpovědni mezni úradu nejv. purhr. pražského*. Arch. cz. XXX.

²²⁾ Por. Kapras. *Právní dějiny zemi koruny české I* (1913), 57—59.

²³⁾ Boháček. *Rímské právní proky v právní knize brněnskeho pisare Jana*. (1924), *Jesté k římsko právním obsahu brněnské právní knihy*. Sborník prací z dejin práva česk. I.

²⁴⁾ *Codex juris municipalis I*. Por. Vojtišek, *Jaromir Čelakovský*, Sborník příspěvků k dějinám hlav. města Prahy I. 2. (1921).

menicek.²⁵⁾ Dla Czech został wydany szereg poważnych tomów w „Czeskich sejmach“ od r. 1526. Nie mniej ważny materiał dotyczący Moraw leży dotąd niezbadany, będąc dostępny tylko w opracowaniu Kamenicka.²⁶⁾ I tutaj więc byłoby otwarte pole dla owocnej pracy.

Nowe zadania powstają z chwilą zwrotu czeskiego archiwum koronnego, nad którego materiałem zaczyna się obecnie gorliwie pracować a wyniki tej pracy ukazują się w obszernych edycjach i studjach.²⁷⁾

Źródła prawa górniczego znalazły głównie badaczy w osobach Zycha, Tomaschka i Celakovskiego²⁸⁾. W pracach tychto badaczy było głównie brane pod uwagę prawo Iglawskie i Kutnohorskic z pominięciem późniejszego rozwoju, z którego to powodu okazało się bardzo cennem wielkie studjum Weizsäckera o prawie Jachimowskiem²⁹⁾.

Można by było jeszcze podkreślić potrzebę dokładnych badań nad źródłami prawa wiejskiego. I na tem polu duże zasługi położyli Kaloušek, Emler i inni³⁰⁾. Szereg ważnych źródeł był już wydany a na studjum prawa wiejskiego zwracano również uwagę i w specjalnem czasopiśmie³¹⁾, z którego wniosków da się osądzić jak wielkie zadanie i tutaj czekają na badaczy.

Co się tyczy historii ustroju, to została ona w czeskiej literaturze całkowicie opracowana a to: historia ustroju Czech w dziele Celakovskiego³²⁾, Morawy w książce Kadleca³³⁾, a Śląska w przeglądzie Kaprasa³⁴⁾. W doskonałem dziele Kaprasa (w trzech tomach) zostały opracowane dzieje źródeł i ustroju wszystkich ziem czeskich po rok 1848³⁵⁾. Oprócz tego nowo wydane dzieło Peterki³⁶⁾ obejmuje również przegląd historii ustroju w ziemiach czeskich aż do doby Marji Teresy. Opracowanie historii ustroju ziem czeskich ma już całe systemy, w większej mierze jak n. p. prawo polskie, chociaż w szczegółach pozostaje jeszcze wiele do opracowania.

Najstarszy rozwój prawny wymaga prac opartych o studia porównawcze zwłaszcza praw słowiańskich a pod tym względem już nie

²⁵⁾ W Arch. Cz. I.—V., X.—XI.

²⁶⁾ *Zemské sněmy a sjezdy moravské*, I—III (1900 n).

²⁷⁾ Koss Rud. *Archiv koruny české* I. 2. (1928). V. Hrubý, *Archivum coronae regni Bohemiae* II. 1346—1355 (1928).

²⁸⁾ Por. Kapras, *Právní dějiny zemi koruny české* I, 71.

²⁹⁾ W. Weizsäcker, *Sächsisches Bergrecht in Böhmen*. (1929).

³⁰⁾ Kapras, *Právní dějiny zemi koruny ces.* I. 77.

³¹⁾ *Casopis pro dějiny venkova*.

³²⁾ *Povšechné dějiny právní* (1921).

³³⁾ *Préhled ústavních dějin Moravy* (1926).

³⁴⁾ *Z dějin českého Slezska* (1922).

³⁵⁾ *Právní dějiny zemi koruny české* I. (1913) II. (1913) III. zesz. 1. (1920).

³⁶⁾ *Rechtsgeschichte der böhm Länder*, I. (1923), II. (1928).

wystarcza na swoją dobę bardzo sumiennie ułożona praca Jírečka³⁷⁾. Wykazują to niektóre nowe studia monograficzne. Zwłaszcza przy tych studiach porównawczych będzie potrzebnem uwolnienie się od wpływów przypadkowych zgodności filologicznych przy porównaniach z innymi prawami słowiańskimi, ponieważ właśnie to było często przyczyną powstawania szeregu przeszkód i zaciemnienia dalszych badań. Podobnie też przedstawienie stosunku prawnego Czech do rzeszy niemieckiej potrzebuje szczegółowego opracowania i nowego ujęcia z uwzględnieniem wyników nowych badań³⁸⁾ i nowego pojmowania całości stosunków prawnych. Takiego całkowitego opracowania też dotąd niema.

Państwo czeskie zwłaszcza w epoce stanowej było tworem złożonym. Mimo to, że było całością, to jednak charakter jego z tej strony komplikował się tem, że było ono podzielone na poszczególne ziemie. Najnowsze badania nad średniowiecznym państwem bardzo mało dotknęły wyjaśnienia prawnego charakteru państwa czeskiego. To też bardzo ważnym problemem dla dalszych badań będzie właśnie wytłumaczenie tego charakteru czeskiego państwa w porównaniu z rozwojem prawnym państw innych. Wyjaśnienie takie będzie miało też duże znaczenie dla dalszych badań nad tem, czemu w 17 i 18 st. udało się absolutyzmowi państwowemu rozbić jedność państwa czeskiego. I tutaj brak nam rozwiązania tak ważnego zagadnienia.

Owszem w łączności z tem będzie zadaniem czeskich historyków prawnych zbadanie dokładne prawnego stosunku ziem czeskich do siebie nie bez zwrócenia uwagi też na dzieje ziem sąsiednich.

Wprawdzie w czeskiej literaturze historyczno-prawnej nie brak różnych monografij traktujących o szlachcie i jej rozwoju. Ale trzeba przyznać, że wiele zagadnień odnoszących się do poszczególnych grup szlachty, jej praw i wogóle prawnego stanowiska nie jest jeszcze całkowicie wyjaśnione³⁹⁾ i dla tego tem bardziej chętnie były przyjęte studia Klecandy na ten temat⁴⁰⁾. Należało by jeszcze poświęcić uwagę rozwojowi szlachty w XIV i XV st.

Podobnie rzecz się ma i ze stanem miejskim. Bo chociaż w naszym prawie stanowi miejskiemu była poświęcona specjalna uwaga, egzystuje szereg godnych uwagi studjów, mimo to brak jeszcze samodzielnego opracowania kwestji rozwoju tego stanu.

³⁷⁾ *Slovanské právo v Čechách a na Morave* I—III (1863—1872).

³⁸⁾ N. prz. K o s s, *Moczan et Moczan* (1927) Os. odb. Zprávy Čes. Archivu Zem. VII.

³⁹⁾ Por. K o s s Rud. *Zur Frage nach der Entstehung und Entwicklung des böhm. Herrenstandes* (1920).

⁴⁰⁾ Klecanda Vlad., *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých*. Čas. Arch. školy VI. (1928).

Powyższe uwagi dałyby się rozszerzyć i na rozwój stanu wiejskiego. Prawda że w tym względzie był już uczyniony krok naprzód przez to, że został opracowany ogólny przegląd rozwoju włościaństwa⁴¹⁾, ale, jak wykazały studia ostatnie, kwestja ta musiałaby być jeszcze przerehabioną w szczegółach.

Wszystkie studia tego rodzaju pozostają w ścisłej łączności z badaniami rozwoju gospodarczego na naszych ziemiach, którym to badaniom poświęca się obecnie więcej uwagi⁴²⁾. Zadania tych studjów były już wytyczone⁴³⁾. Jest jednak jasnym, że chociaż jest dosyć prac, w których omawiano różne części dziejów rozwoju gospodarczego, to jednak badania nad niem nie były przeprowadzone systematycznie. Trzeba będzie jeszcze dużo pracy poświęcić badaniom gospodarczego rozwoju tak miast naszych, ludu wiejskiego, jak też i samej szlachty. Studjum nad tem przyniesie również pomoc w rozwiązaniu niektórych dotąd niewyjaśnionych kwestyj dotyczących rozwoju politycznego i prawnego.

O władzy panującego w dziejach państwa traktuje się w dość znacznej ilości dzieł historycznych, ale ze strony historyczno-prawnej jeszcze organizacja tej władzy nie została omówiona. Daje się w tym względzie odczuwać nie tylko dotkliwy brak rozpraw o prawie następstwa, ale też o władzy panującego i kompetencjach organów tejże. To znowu dotyczy przede wszystkim epoki państwa w dobie stanowej, w której nie jest należycie wyjaśniony stosunek między stanami z jednej a panującym z drugiej strony.

W ten sposób doszliśmy do dalszego działu historii ustroju państwa czeskiego, a mianowicie do prawa administracyjnego. A niestety ten dział w naszej literaturze historyczno-prawnej jest najbardziej zaniedbany. Nie brak wprawdzie monografij, których tematem jest rozwój urzędów grodzkich i krajowych (krajaskych),⁴⁴⁾ ale brak za to opracowania dziejów urzędów centralnych, rozwoju ich kompetencyj, a tu znowu największe znaczenie należy przypisywać epoce stanowej.

W łączności z organizacją władzy panującego musiałoby się omó-

⁴¹⁾ Krofta, *Préhled dějin selského stavu v Čechách i na Moravi*. (1919).

⁴²⁾ Na prz. studia Mendla. *Z hospodárských dějin středověké Prahy* (1925). Mendl *Sociální krise měst ve stol. XIV*. (1926). Mendl *Z novejších dějin agrárních 1798—1848*. Agr. Arch. VI. VII. Vacek Fr., *K agrárním dějinám českým staré doby*. Agr. Arch. V. VI. Procházka. *Parcelování velkostatků (realisace)* (1925). Černý V. *Pozemková reforma v XVIII. st. Čas. pro dějiny venkova XIV. XV*.

⁴³⁾ Procházka. *Výsledky a úkoly historických prací o hospodárském vývoji semi české koruny*. Sborník prací z dejin práva česk. I.

⁴⁴⁾ Na prz. najnowsze Sedláček. *O starém rozdělení Čech na kraje* (1921). Koss. *Forschungen zur mittelalt. Gerichtsverfassung Böhm. n. Mährens* (1919).

wić też stanowisko stanów na sejmach ziemskich. I tutaj chociaż nam nie brak źródeł z historii sejmów, występuje zupełny brak monograficznego opracowania nie tylko najstarszego rozwoju, ale i samego powstania sejmów, jak również i późniejszej organizacji sejmowej. Owszem w krótkich rysach uskuteczniło to w podręcznikach i niektórych samodzielnych pracach przeglądowych ⁴⁵⁾.

Historji sądów w naszej literaturze była poświęcona znaczna uwaga ⁴⁶⁾. Dotyczy to zwłaszcza kwestji powstania sądu ziemskiego i kompetencji poszczególnych sądów stanowych. Podobnie zajmowano się i rozwojem kompetencji sądów grodzkich. Co do zagadnienia o powstaniu i rozwoju sądu ziemskiego nie doszło się jeszcze do jego należytego rozważania ⁴⁷⁾, choć to rozwiązanie przyczyniłoby się w znacznej mierze do lepszego zrozumienia tak rozwoju naszego sądownictwa, jako też i mocy stanów.

W końcu w związku z historją ustroju ziem czeskich należałoby wspomnieć i o tem, iż prawnym dziejom czechosłowackim brakuje też opracowania przez kanonistę rozwoju kościoła na ziemiach naszych. Opracowania szeregu kwestyj tego rodzaju są w większej części dziełem historyków. I na tem polu czeka czechosłowackich historyków prawa wdzięczne zadanie.

Dzieje czeskiego prawa prywatnego nie były dotychczas systematycznie opracowane. W szeregu monografij jest omawiane rodzinne i małżeńskie prawo majątkowe ⁴⁸⁾, prawo spadkowe ⁴⁹⁾, opiekuńcze ⁵⁰⁾, prawo zastawu ⁵¹⁾, rękojemstwo ⁵²⁾ i inne kwestje drobniejsze. Większość tych monografij zajmuje się rozwojem prawnym tylko w czeskiem prawie ziemskim, nie zwracając uwagi na prawo miejskie. Z tego poznać już, że wielka część dziejów prawa prywatnego pozostaje jeszcze do opracowania.

⁴⁵⁾ Na prz. Kapras. *Sněmy v starém českém státě*. Cz. Parlament III, IV.

⁴⁶⁾ Por. Kapras *Právní dějiny zemi koruny české* II, str. 63, 221, 264, 466, 493; III. 195.

⁴⁷⁾ Na prz. Teige Jos. *O zřízení soudu zemského v Čechách*. Právník LVIII.

⁴⁸⁾ Czyhlarz. *Zur Geschichte des eiterrechts im böhm. mähr. Landrecht* (1883). Kadlec. *Rodinný nedil* (1. Kameniček. *Glossyl k ven-nému a vdovskému právu moravskému na h svobodných*, Gollova Pocta 1906. Kapras. *Manželské právo majetkové* (1894). Kameniček. *Manželské právo majetkové* (1894). Kapras. *Eheliches Güterrecht im altböhm. Landrechte*, Zeitschr. f. d. Rechtsw. XXIII i inne.

⁴⁹⁾ Voel. *O staročeském dědickém právu* (1861). Kalousek. *O staročeském právu dědickém* (1894). Čelakovský. *Právo odúmrtné*, Právník XXI. Rauscher *Dědické právo* (1922).

⁵⁰⁾ Ruber. *Beiträge zur Gesch. der Vormundschaftsrechtes in Mähren* (1885). Kapras. *Poručenství nad sirotky v právu českém* (1904).

⁵¹⁾ Kapras. *K dějinám českého zastavního práva* (1903).

⁵²⁾ Rauscher. *Rukojemski v čes. právu zemském* (1923).

Główną przeszkodą szczegółowego opracowania prawa prywatnego był brak doskonałego wydania źródeł. Z tego powodu cała uwaga zwracała się na dobę starszą z pominięciem wieku szesnastego. Zdaje się też, że i pomijanie prawa miejskiego przy opracowaniu czeskiego prawa prywatnego nie jest korzystne, gdyż właśnie to prawo trzeba będzie uwzględnić choćby dla tego, że prawo miast czeskich było niezwykle rozwinięte i daleko odbiegało w swoim rozwoju od rozwoju prawa ziemskiego. W końcu należy przyznać i to, że nie zwracano całkiem uwagi na rozwój prawa prywatnego po odnowieniu ziemskiej ustawy po r. 1627, choć w tej dobie był potemu dostatek źródeł.

Bardzo mało pracowało się również nad historią prawa karnego. Mamy zaledwie przegląd powszechnej części prawa karnego⁵³⁾ a następnie parę rozpraw monograficznych⁵⁴⁾. Natomiast większa część i wiele ważnych kwestyj dotyczących szczególnej części prawa karnego pozostaje jeszcze do opracowania. Bezprzeczenie, że w niektórych kwestjach prawo karne pozostaje w związku z prawem prywatnym i jeśli się nie opracuje prawa karnego, to będzie to przeszkodą przy badaniu i opracowaniu prawa prywatnego.

To samo by można było powiedzieć i o prawie procesowym. Aczkolwiek prawne przepisy procesowe były u nas bardzo rozwinięte a źródła prawne z 13 a zwł. z 14 w. są przeważnie źródłami procesowo-prawnymi, mimo to w naszej literaturze prawnej nie zwracało się na prawo procesowe prawie zupełnie uwagi. Istnieje wprawdzie w tym przedmiocie szereg drobnych studjów a nawet szeroko założony przegląd Brandla⁵⁵⁾, ale to dopiero daje podstawę do dalszych badań. I prawo procesowe należy do tych przepisów, które tworzą prawo sądowe podobnie jak w prawie polskim.

Zadania historyków prawa czechosłowackiego są dosyć wielkie, jeżeli uwzględnić tylko historję prawa w ziemiach czeskich. Oprócz tych czekają na nich jeszcze inne zadania z uwzględnieniem nowych ziem a mianowicie Słowaczyny. Dzisiejsza ziemia słowacka tylko w najstarszej dobie była częścią składową państwa Wielkomorawskiego, ale i to tylko jej mniejsza część. Później Słowaczyna należała do Węgier i tworzyła z niemi całość terytorjalną i prawną. Mimo to jednak z jednej strony włościanstwo słowiańskie, z drugiej zaś prawny partykularyzm wpłynął na specjalny rozwój prawny i w ciągu jej przynależności do Węgier.

⁵³⁾ Solnař. *Z dějin českého zemského práva trestního* (1921).

⁵⁴⁾ Rauscher. *Usmrcení člověka v českém právu zemském* (1927). *Urážka na čti v čes. právu zemském* (1928). *O krádeži a loupeži v českém právu zemském* (1929).

⁵⁵⁾ Brandl *Staročeské řízení soudní*. Právník VIII.

Prawne dzieje węgierskie tworzą, jak na to zwrócił uwagę Maciejowski, a później Kadlec, osobny przedmiot badań słowiańskich historyków prawa a to z tego powodu, że w nich krzyżowały się wpływy różnych praw słowiańskich z prawami innymi. Ponieważ w dotychczasowej historyczno-prawnej literaturze węgierskiej był ten ważny rys węgierskiego rozwoju prawnego zupełnie zaniedbany, na czechosłowackich historyków prawa przypada zadanie wykazania tych słowiańskich wpływów przynajmniej w ziemi słowackiej. Jak jest prawdopodobnym, prawo węgierskie rozwijało się pod bardzo silnym wpływem prawnym, który szedł za pośrednictwem ziem słowiańskich z rzeszy rzymsko-niemieckiej. Prawo węgierskie przyjmowało różne instytucje prawne nie wprost z prawa niemieckiego, ale drogą pośrednią. A niespornie ziemie czeskie grały tu ważną rolę.

Dla czechosłowackich historyków prawa jest bardzo ważnym i partycularny rozwój prawa w ziemi słowackiej. Tu się spotykamy nie tylko z tem, że na prz. rozwój miejskiego prawa ulega wpływom miast w ziemiach czeskich, ale również i z tem, że prawo górnicze i wiejskie jest w zupełności czeskiego pochodzenia. Dalszem zadaniem jest wydanie wszystkich źródeł prawnych na Słowaczczyźnie, gdzie w archiwach znajduje się mnóstwo pomników pisanych po czesku⁵⁶⁾.

Oprócz historii prawa czechosłowackiego uprawia się na wydziałach prawnych w Czechosłowacji i dzieje prawa Europy środkowej. W dziejach tych ma być podkreślony rozwój tych instytucyj prawa publicznego i prywatnego, które były dla wszystkich środkowo-europejskich państw bądź wspólne, bądź rozwojowo analogiczne. W prawie publicznym powinien być uwydatniony przedewszystkiem wspólny rys rozwojowy w epoce państwa patrymonialnego. W tej dziedzinie znów wyłania się zadanie wskazane na pewne instytucje zapożyczone z państwa frankońskiego a przetworzone wzajemnymi stosunkami państw środkowoeuropejskich. Największy nacisk należałoby położyć na dzieje prawa publicznego w Europie środkowej i to przy wykładzie dziejów prawa w epoce państwa stanowego. Bo przedewszystkiem państwo stanowe było właśnie tą formą państwa, która w największej mierze okazała wspólne rysy rozwojowe. Ale też i w nowszej dobie okazują się badania rozwoju prawa publicznego w środkowej Europie korzystnymi, ponieważ śledzą tworzenie się nowoczesnych zasad konstytucyjnych⁵⁷⁾.

⁵⁶⁾ Rauscher *Slovenské právni dějiny v rámci dějin práva ve střední Evropě* (1927).

⁵⁷⁾ Dzieje prawa publicznego w środ. Europie opracował Kadlec *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě* (1928).

W prawie prywatnem powinno się również podkreślić analogiczne rysy rozwojowe w poszczególnych instytucjach prawnych jako też i wzajemne wpływy systemów prawnych środkowej Europy⁵⁸⁾.

I ten to przedmiot, dzieje publicznego i prywatnego prawa w środkowej Europie, był wprowadzony do wykładów na czechosł. wydziałach prawnych dopiero od r. 1918⁵⁹⁾. Jest zrozumiałem, że i na tem polu dla czechosłowackich historyków prawa otwierają się nowe zadania. Prawna metoda porównawcza była dawniej stosowana u nas tylko przy dziejach praw słowiańskich. W prawnych dziejach środkowoeuropejskich zostały te zadania rozszerzone i na państwa i prawa niesłowiańskie, terytorjalnie należące do Europy środkowej. Było to również już systematycznym opracowaniem tych prawnych dziejów. Zdaje się jednak, że tutaj wypadnie wyjść z opracowania monograficznego, aby uwypukliły się własne zadania tych dziejów.

⁵⁸⁾ Por. Stieber. *Dejiny soukromého práva ve střed Evropě* (1913).

⁵⁹⁾ Čáda. *Právní dejiny české, československé, slovanské, středoeuropské*. Sborník prací dějiny práva československého I. (1930).